

CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA BİR EĞİTİM MODELİ KÖY ENSTİTÜLERİ

**Ömer Gürsel, Ezgi Tekergül, Kani Turan,
Beray Toraman, Ömer Karagöz, Murat GÜLDAŞ**

“Asıl savaş şimdi başlıyor. Asıl savaş eğitimde, kültürde, ekonomide ve çağdaşlaşmada verilecek savaştır.” –Mustafa Kemal Atatürk

GİRİŞ

Cumhuriyetin ilk yıllarında ülke nüfusunun %80’i, kırsal nüfusun %90’ı okuryazar değildi. Okuma yazma çağındaki genç nüfusun %80’i ise köylerde yaşamaktaydı. Oysa ülke genelinde bulunan 40000 köyün 35277’sinde öğretmen bulunmamaktaydı. Çünkü savaşın yarattığı ekonomik yıkıntılar ülkenin eğitime yatırım yapmasına engel oluyordu. Halkın kendi kalkınması için kullanabileceği kendi emeğinden başka hiç bir şeyi yoktu.

Eğitim sorununu kısa sürede çözebilmek için yönetsel bir karar verilmeliydi. Bu karar hem eğitimsel amaçları gerçekleştirmeye, hem de toplumun ekonomik koşullarına uygun bir karar olmalıydı. İşte köy enstitüleri böyle bir kararın ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Köy enstitüleri tamamen köy çocuklarının emeği ve alın teri olan kurumlardır.

Köy enstitülerinin kurulmasındaki en büyük problem, buralarda görev yapacak eğitimcilerin yetiştirilmesiydi. 1935 yılında Atatürk eski kurmay subaylarından Saffet Arıkan’ı Milli Eğitim Bakanlığına, aynı yıl içinde Arıkan da İsmail Hakkı Tonguç’u ilköğretim genel müdürlüğüne atadı.

Eğitmen yetiştirme deneyimi köy enstitüsü sisteminin ilk adımıdır. İlk eğitmen kursu 1936 yılı yaz aylarında deneme niteliğinde, Eskişehir’in Çifteler bucağındaki Mahmudiye köyünde ilkokulda açıldı. Orada açılmasının nedeni Çifteler harası araçlarından ve tarım elemanlarından yararlanmaktı. Burada verilen 8 aylık kursu bitirenlere öğretmen yerine eğitmen denilecekti. Askerlik görevleri sırasında okuma yazma öğrenmiş köy gençleri bu eğitim programından geçirildikten sonra köy ilkokullarında eğitmen olarak görevlendirilmişlerdir. Böylece köy gençlerine ülkenin eğitim sorunlarının çözümünde yer verilerek ilk adım atılmıştır.

GELİŞME

Eğitmen kursu deneyiminden elde edilen fikirlerle hazırlanan 3803 sayılı kanunun tasarısı Mart 1940’ta meclis alt kuruluna verildi ve 17 Nisan 1940’ta genel oturumda kabul edildi. Bu kanun 1940 ile 1943 arasında 14 enstitü kurulmasını gerektiriyordu. Bu kanuna bağlı olarak kurulan köy enstitüleri ise şunlardır:

Ömer Gürsel, Ezgi Tekergül, Kani Turan, Beray Toraman, Ömer Karagöz, Murat GÜLDAŞ
Genç İMO Eskişehir Şubesi
E-posta: ezgitekergul@hotmail.com, ezgitekergul@gmail.com

Adı Ve Bulunduğu İl	Kuruluş Tarihi	İlk Çalışan Yöneticilerin Adları
Çifteler / Eskişehir	1937	Remzi Özyürek, M.Rauf İnan
Kızılcıllı / İzmir	1937	Emin Soysal, Hamdi Akman, Talat Ersoy
Kepirtepe / Trakya	1938	Nejat İdil, İhsan Kalabay
Gölköy / Kastamonu	1939	Ali Doğan Toran
Akçadağ / Malatya	1940	Şinasi Tamer, Şerif Tekben
Akpınar / Samsun	1940	Nurettin Biriz, Enver Kartekin
Aksu / Antalya	1940	Talat Ersoy, Halil Öztürk
Arifiye / Kocaeli	1940	Süleyman Edip Balkır
Beşikdüzü / Trabzon	1940	Hürrem Arman, Osman Ülküman
Cılâvuz / Kars	1940	Halit Ağanoğlu
Düziçi / Adana	1940	Lütfi Dağlar
Gönen / Isparta	1940	Ömer Uzgıl
Pazarören / Kayseri	1940	Sabri Kolçak, Şevket Gedikoğlu
Savaştepe / Balıkesir	1940	Sıtkı Akkay
Hasanoğlu / Ankara	1941	Lütfi Engin, Hürrem Arman, M.Rauf İnan
İvriz / Konya	1941	Recep Gürel, İ.Safa Güner
Pamukpınar / Sivas	1941	Şinasi Tamer
Pulur / Erzurum	1942	Ahmet Korkut, Aydın Arıkök
Dicle / Diyarbakır	1944	Nafiz Evren
Ortaklar / Aydın	1944	Hayri Çakaloz
Ernis / Van	1948	İbrahim Oymak

Köy Enstitüleri Eğitiminin amaçlarına değinecek olursak: Her şeyden önce köy öğretmeni ve diğer meslekler içerisinde köye gerekli olacak elemanları yetiştirebilmek; Yeni öğretmen tipinin, köyde önder rolü oynayabilmesi için farklı bir eğitim süreci ve farklı bir öğretim yöntemini uygulayabilmek; Eğitim aracılığıyla tarımsal ekonomiyi rasyonelleştirmek; Yalnızca öğrenim çağında olanlara okuma yazma öğretmeye yönelik değil, halkı eğitmeye yönelik biçimde bir eğitim sistemi kurmak; Köylüyü ekonomik toplumsal ve kültürel yaşamda etkin kılmak, bilinç düzeyini yükseltmeye çalışmaktır.

Köy Enstitülerinin benimsediği ilkeler ise: Okuyan, düşünen bireyler yetiştirmek ve eleştirel bir bakış açısı kazandırmak (akılcı, bilimci bir yaşam). Halka yönelme, ulusça çağdaşlaşma, uygarlaşma, daima yeniliğe gitme isteği; Vatan ve insan sevgisi, sosyal bilinç gelişimi, barış içinde kardeşçe yaşama bilinci; Kuru ve ezbere dayanan gereksiz bilgilerden uzaklaşıp, öğrendiğini uygulayarak, çevreyi, doğayı, toplumu değiştirip geliştiren iş eğitimi; Demokratik anlayış, yaşama sevinci, planlı yaşama, özgür düşünme ve tartışma; Kendi kendine yeterli olma, zorlukları kendi gücüyle aşma, iş içinde yetişme; Sorunların imece yöntemi veya güç birliği içinde çözümü; Halkın kültürel değerlerini benimseme, bu değerleri çağdaş tasarım ve sanatın kaynağı haline getirme; Üretici bir eğitim.

Tüm bu ve benzeri ilkeler şu üç anlayışta birleştirilmiştir: Yıl boyu eğitim; Herkesi başarılı kılma; Karma eğitim.

Köy enstitülerinde eğitimi İsmail Hakkı Tonguç şu cümlesiyle çok güzel açıklıyor: “iş içinde; iş vasıtasıyla; iş için eğitim.”

Köy enstitülerini döneminin eğitim kurumlarından farklı kılan özelliklerin başında bu kurumlarda uygulanmış olan eğitim-öğretim modeli gelmektedir.

	Köy Enstitülerinde Eğitim	Dönemin Ortaokul ve Liselerinde Eğitim
Günlük Eğitim Süresi	11 Saat	6 Saat
Eğitim Süreci	12 Ay açık	8 Ay açık
İzin Süresi	1 Ay (Toplu izin yok)	4 Ay (Toplu izin)
Eğitim Süresi	5 Yıl	6 Yıl
Toplam Eğitim Süresi	55 Ay	48 Ay

Dönemin eğitim sistemiyle karşılaştırıldığında, enstitülerdeki eğitim 1 yıl kısa olmasına rağmen daha verimlidir.

Enstitülerin ders programlarına gelince: Kültür dersleri 5 yılda toplam 114 hafta, tarım dersi ve çalışmaları 5 yılda toplam 58 hafta, teknik dersler ve çalışmaları 5 yılda toplam 58 hafta, yıllık tatil 5 yılda toplam 30 hafta.

Kültür Dersleri ve Çalışmaları; Türkçe, tarih, coğrafya, yurttaşlık bilgisi, matematik, fizik, kimya, tabiat ve okul sağlık bilgisi, zirai işletme ekonomisi ve kooperatifçilik, yabancı dil, el yazısı, resim-iş, beden eğitimi ve ulusal oyunlar, müzik, ev idaresi ve çocuk bakımı, askerlik, öğretmenlik bilgisidir.

Teknik Dersler ve Çalışmaları ise şunlardır: Demircilik ve nalbantlık, dülgelik ve marangozluk, yapıcılık, köy ve el sanatları, makine ve motor kullanma.

Tarım Dersleri ve Çalışmaları; Tarla ziraatı, bahçe ziraatı, sanayi bitkileri ziraatı ve ziraat sanatları, zootekni, kümes hayvancılığı, arıcılık ve ipek böcekçiliği, balıkçılık ve su mahsulleridir.

Her enstitü, tarım dersi ve çalışmalarını bölgenin iklimine, coğrafyasına, vs. özelliklerine göre düzenliyordu. Örneğin; Trabzon Beşikdüzü KE’de ağır ünite balıkçılık, Kars Cılvaz KE’de hayvancılık, İzmir Kızıllı KE’de tarım (pamuk, tütün vs) Çifteler köy Enstitüsündeki üretimi örnek alalım:

Çifteler Köy Enstitüsünde 1945-1946 yıllarındaki toplam üretim:

ÜRÜN	MİKTAR (Kg)	ÜRÜN	MİKTAR (Kg)
Buğday	40531	Bezelye	500
Arpa	13096	Kuru bakla	400
Yulaf	2284	Patlıcan	3000
Mercimek	508	Biber	4000
Nohut	144	Domates	15000
Taze bakla	2000	Pırasa	20000
Soğan	9000	Turp	3000
Sarımsak	3000	Lahana	2000
Patates	10000	Isıpanak	20000
Fasulye	1500	Bamya	500
Kabak	25000	Havuç	2000

Çifteler Köy Enstitüsünde 1945 Yılı Verim Dökümü:

Hayvanlar	Miktar (Adet)	Ağaç Türü	Miktar (Adet)
At	47	Zerdali	1202
Erkek Tay	3	Badem	3500
Dişi Tay	4	Akasya	1000
Koyun	250	Elma, Armut	1000
İnek	11		
Tavuk	50		
Kaz	50		
Ördek	10		

Köy enstitüleri, günümüzdeki amatörlük, kişisellik, seçicilik, soyut yaşantı, tüketicilik, otokratiklik barındıran gelenekçi eğitime karşı profesyonellik, bilimsellik, yetiştiricilik, somut yaşantı, üreticilik ve demokratiklik gibi çağdaş eğitim tipini benimsemiştir. Kısaca ezberci olmayan, yaparak-yaşayarak öğrenme. Bir iş, bir üretim yapmanın somut uygulamasının gerçekleştiği, öğrenmede, olanaklar ölçüsünde, çok araçlı etkinliklerin yer aldığı bir uygulama. Tüketici eğitimden, üretici eğitime geçişin çarpıcı bir örneği.

Bu sistem 6 yıl gibi kısa bir sürede 21 köy enstitüsünde 8675 eğitmen, 1599 sağlık elemanı, 1398 bayan öğretmen, 15943 erkek öğretmen yetiştirmiş, 600 modern yapı ve 7000 köy okulu yaparak inanılmaz sonuçlara ulaşmıştır.

Çifteler Köy Enstitüsü mezunlarının yıllara göre dağılımı ise:

YILLAR	MEZUN OLAN ÖĞRENCİLER		
	ERKEK	KIZ	TOPLAM
1941-42	33	-	33
1942-43	61	-	61
1943-44	208	15	223
1944-45	155	1	156
1945-46	105	2	107
1946-47	81	2	83
1947-48	119	12	131
1948-49	206	3	209
1949-50	52	7	59
1950-51	59	4	63
1951-52	107	5	112
1952-53	62	-	62
TOPLAM	1248	51	1299

SONUÇ

Peki, tarihte belki ilk özgün buluşumuz olan ve dünyanın hayranlık duyduğu Köy Enstitüleri neden kapatıldı?

Bazı eğitimciler, öğrencinin ön planda olduğu bu eğitimi değil de, klasik eğitimi savunuyorlardı ve bu eğitim sistemini eleştiriyorlardı. Bu konu eleştirilmekle kalmadı. Peşinden “enstitülerin yeterince milliyetçi olmadığına” dair suçlamalar geldi. Hatta aynı gerekçeyle Çifteler Köy Enstitüsüne atanan bir öğretmenin öğrencilere tavsiye ettiği kitaplar emniyete ihbar edildi. Bunlar eğitsel nedenleriydi.

Herkesin çalışmasını gerektiren bu sistem, ayak uyduramayanların işine gelmiyordu. Çalışmak yerine meyve veren ağacı taşlamak yeğleniyordu. Ayrıca köy enstitülerinde yetişenlerin demokratik davranışları tartışma yaratabiliyordu. Bunlar yönetsel nedenlerdi. Köy Enstitüsü Mezununu Halil VURAL’la yaptığımız röportajdan bu duruma örnek verirsek:

“Hasan Ali Yücel bakan olduğu sırada köy enstitüsü mezunlarına direkt kendisiyle mektuplaşma yetkisini tanıdı. Yani dilekçenin okul müdüründen Milli Eğitim Müdürlüğüne oradan da bakanlığa gitmesi aylar geçer; Bu yüzden bizi direkt kendisiyle haberleşme zorunda bırakmıştı. Bir yönetici kaymakam veya vali işimizi görmediğinde biz direkt Hasan Ali Yücel’e yazıyorduk o oradan emir verip hemen yapıyordu. Bu sebeplerden dolayı yöneticiler de Köy Enstitülerine karşı çıkmaya başlamıştı; geldiler bunlar başımıza bela oldular diye.”

Ayrıca toprak ağaları, köylüleri kötü koşullarda çalıştırıyorlar, emeklerinin tam karşılığını vermiyorlardı. Çünkü köylülerin aydınlanmasını istemiyorlardı. Din adamları, tarikat liderleri ise köy yaşamını kendi çıkarları doğrultusunda etkiliyordu. Köye gelecek öğretmen çıkarlarına engel olabilirdi. Bunlar da

toplumsal ve ekonomik nedenlerdi. Bir gazete yazarının dönemin Van milletvekili Kinyas KARTAL ile yaptığı bir röportajı örnek olarak verebiliriz:

—Köy enstitüleri komünist yetiştirdiği için mi kapatıldı?

—Hayır. Beni babam Moskova Üniversitesi'nde okuttu komünizmin ne olduğunu ben gayet iyi biliyorum. Köy enstitülerinde komünizmi bilen kimse yoktu.

—Peki, karma eğitimden dolayı mı kapatıldı?

—Hayır. Bu da değil bütün dünyada okullar karma eğitim kız erkek beraber okuyor.

—Peki ya neden?

—Ben kapattırdım köy enstitülerini. Ben toprak ağasıyım. 200'e yakın köyüm var. Bu köylerdeki halk bana tapar. Ne işi varsa bana sorar. Evlenecek, boşanacak, askere gidecek, mahkemesi nesi varsa gelir bana danışır. Ama köy enstitüleri açıldıktan sonra 5 köyüme köy enstitüsü mezunu geldi ve bu köylerden artık kimse bana gelip danışmamaya başladı. Ben düşündüm 200 köyümün hepsine köy enstitüsü mezunu gelirse benim ağalığım ne olur, sıfıra düşer! Böyleyse benim harekete geçmem gerekir dedim ve doğudaki bütün ağalara telefon ettim onları topladım. Bir de batıdan buldum Eskişehir'den Emin Sazak. Sonra Menderes'le pazarlığa gittik. (Yıl 1950 seçimlerin olacağı zaman) Dedik ki köy enstitülerini kapatırsan şu gördüğün doğudaki tüm toprak ağaları ve batıdan Emin Sazak'ın oyları sana. Kapatmazsan oy yok ve Menderes'te 1950'de iktidara gelir gelmez köy enstitülerinin temelini sarsmaya başladı.

Tüm bu olayların temelinde, gerçekte siyasal nedenler yatıyordu. İktidarı kaybedeceği kaygısına kapılan CHP, cumhuriyet devrimlerinden bir kısmını gözden çıkardı. Onun yerine din derslerini koyarak, din görevlisi yetiştirecek imam hatip kurslarını ve ilahiyat fakültesini yeniden açarak, tutucu oyları toplamaya çalıştı. Feda edileceklerin başında Köy Enstitüleri geliyordu.

1947 yılında Köy Enstitülerinin program ve yönetmelikleri değiştirilerek eski ilk öğretmen okulu geleneğine dönüldü. Hafta sonu eleştirel toplantılarının yön değiştirdiğini, hatta kaldırıldığını, serbest okuma etkinliklerinin de zamanla kaldırıldığını, çoğunluğu öğrencilikleri sırasında şoven milliyetçi eylemlere karışmış gençlerin enstitülere yönetici ve öğretmen olarak atandıklarını, azımsanmayacak sayıda öğrencinin enstitülerden çıkarıldığını, bu kurumlarda dayak ve baskının giderek arttığını görüyoruz. Reşat Şemsettin SİRER döneminde ise Köy Enstitülerinde sudan gerekçelerle yapılan soruşturulmalar sonucunda bu kurumlara yönelik karalamalar başlatıldı. Buralarda komünistlik eğitimi ve milli duyguları köreltici eğitim yapıldığına dair safsatalar yayıldı. Kısaca tüm gerici güçlerin ittifakından oluşan muhalefete oy kaptırmamak hesabıyla verilen ödünlerin kurbanı Köy Enstitüleridir.

Enstitü çıkışlılar, köylüleri "Yurttaşlık Kimliği" kazanma yönünde bilinçlendiriyorlar; kendileri de sözü dinlenen alternatif kişi oluyorlardı. Çıkar çevreleri köy emekçilerinin bilinçlenmesini ister miydi, ya da Öğrenciyi, edilgen, uysal yaratıklar olarak görmek isteyen klasik eğitimci tipi, öğrencinin "İnsanlaşmasına" göz yumabilir miydi? Kendi sosyal düzeninin yasalarını yine kendisinin koymasına gerektiğini savunan "İnsanı Özgürleştirici" eğitim anlayışına, inanç sömürgeci katlanabilir miydi? Peki, oy avcısı siyaset bezirgânları durabilir miydi? Duramadılar, katlanamadılar... Bir dönem sona erdi.

Köy enstitüleri 6234 sayılı kanunla kapatılmıştır. Demokrat Parti iktidara geldikten sonra 27 Ocak 1954'te çıkarılan kanunla Köy Enstitüleri kapatılarak günümüze ve geleceğe ışık saçacak güneşimiz resmen batırıldı. Ancak Köy Enstitüsü mezunları, 1952 yılında eğitim süresi bir yıl uzatılan ve mezun vermeyen köy enstitülerini o tarihte kapanmış sayıyorlar.

On yıllık bir zaman dilimi içinde uygulanmış olmasına ve silinip gitmesi için büyük çaba harcanmasına karşın geride derin izler bıraktı. Kendinden sonraki dönemi de etkileyerek, bugünlere kadar gelen ve eskimeyen sağlam ipuçları verdi. Gerici ve çıkarıcı tepkilere karşı enstitülerin toplumda hiçbir kurumun yapamayacağı kadar yaygınlaşan etkileri; eğitim, kültür, hukuk, yönetim alanlarında kapatıldıktan sonrada sürmüştür. Enstitü mezunları köyde ya da kentte görevlerini enstitü alışkanlığı içinde; toplumdan onları tamamen silmeye çalışanlara inat kendi çabalarıyla etkinliklerini sürdürmüşler ve toplumda yeni bir öğretmen tipinin örneği olmuşlardır.

Enstitü çıkışlı öğretmenler haklarını savunmak amacıyla çeşitli dernekler kurmuş ve halkı bilinçlendirmek için birçok dergi yayınlamışlardır. Bu dergi ve derneklerin bazıları şunlardır: Köy Enstitüleri Dergisi, İmece, İvriz, Gayret, Ege bölgesi köy öğretmenleri derneği, Göller yöresi köy öğretmenleri derneği, Marmara bölgesi köy öğretmenleri derneği, ayrıca günümüzde faaliyetini hala sürdüren Yeni Kuşak Köy Enstitüleri Derneği (2001).

Köy Enstitüleri kapatılmasaydı, fırsat ve imkân eşitliği sağlanırdı. Ezberleyen öğrenci değil de okuyan, üreten, düşünen öğrenciler başarılı olurdu. Öğrenciler okullarına cep harçlıklarıyla değil emekleriyle "katkı" yaparlardı. Demokrasi sadece kitaplardaki tanımlarda değil yaşamın ta içinde olurdu. Daha nitelikli öğretmenler yetişirdi. Öğrenciler verilenle yetinmez, araştırır, bulur ve tartışırlardı. Boş zamanlarını müzik dinleyerek değil enstrüman çalarak; takım fanatikliği ile değil spor yaparak değerlendirirdi. Biz şu an sadece matematik problemlerini hızlı çözen çocuklar yetiştiriyoruz. Hepsi bu. Ötesi yok...

"Köy Enstitülerinin bütün günahı omuzlarıma, sevabı başkalarına olsun. O kurumların günahı bile bana yeter." –Hasan Ali Yücel

KAYNAKLAR

- [1] "Köy Enstitüleri ve Çifteler (ÇKE) Örneği" –İlyas Küçükcan
- [2] "TEKBEN, 1962, sayfa:26–27"
- [3] "Köy Enstitüleri Belgeseli" –Can Dündar
- [4] "Yeni Kuşak Köy Enstitüleri Derneği"